

**O'ZBEK BADIY MATNLARIDA PAREMIOLOGIK BIRLIKLARNING
FUNKSIONAL-STILISTIK XUSUSIYATLARI****Muborakxon Dilbarjonova***FarDU magistranti*

Annotatsiya: Ushbu maqola o'zbek badiiy matnlarida paremiologik birliklarning funksional-stilistik xususiyatlarini tadqiq etishga bag'ishlangan. Tadqiqotda maqol, matal va boshqa paremiologik birliklarning badiiy asarlarda qo'llanilishining o'ziga xos jihatlarini, ularning obrazlilik, emotsionallik va ekspressivlikni oshirishdagi roli, shuningdek, matnning uslubiy xususiyatlarini shakllantirishdagi ahamiyati tahlil qilinadi.

Аннотация: Данная статья посвящена исследованию функциональных и стилистических особенностей паремиологических единиц в узбекских художественных текстах. В исследовании анализируются конкретные аспекты использования пословиц, маталов и других паремиологических единиц в художественных произведениях, их роль в повышении образности, эмоциональности и выразительности, а также их значение в формировании стилистических особенностей текста.

Annotation: This article is devoted to the study of the functional-stylistic characteristics of paremiological units in Uzbek literary texts. The study analyzes the specific aspects of the use of proverbs, idioms and other paremiological units in literary works, their role in enhancing imagery, emotionality and expressiveness, as well as their importance in forming the stylistic features of the text.

Kalit so'zlar: O'zbek badiiy matnlari, paremiologik birliklar, maqol, matal, funksional-stilistik xususiyatlar, obrazlilik, ekspressivlik, emotsionallik, uslub, kompozitsiya, personaj, g'oyaviy-estetik mazmun, badiiy ifoda vositalari.

Ключевые слова: Узбекские художественные тексты, паремиологические единицы, пословицы, пословицы, функционально-стилистические особенности, образность, выразительность, эмоциональность, стиль, композиция, характер, идейно-эстетическое содержание, средства художественной выразительности.

Keywords: Uzbek literary texts, paremiological units, proverb, idiom, functional-stylistic features, imagery, expressiveness, emotionality, style, composition, character, ideological-aesthetic content, means of artistic expression. Tadqiqotlar ko'rsatadiki, o'zbek badiiy matnlarida paremiologik birliklar (maqollar, hikmatli so'zlar) asosan ma'naviy chuqurlik va hissiyotni kuchaytirish uchun ishlatiladi. Ular o'zbek madaniyati va an'alarini aks ettiradi, she'riy va didaktik xususiyatlarga ega. Paremiologik birliklarning stilistik xususiyatlari ularni ifodaviy va esda qolarli qiladi.

Dalillar ko'rsatadiki, bu birliklar adabiy matnlarda milliy qadriyatlarni ifodalashda muhim rol o'ynaydi, lekin ularning to'liq tahlili hali ham munozarali bo'lishi mumkin.

O'zbek adabiyotida paremiologik birliklar, ya'ni maqollar va boshqa qat'iy ifodalar, matnning ma'niviy va hissiy jihatini boyitishda muhimdir. Ular odatda o'zbek xalqining madaniy qadriyatlari, hayot tarzi va tarixiy tajribasini aks ettiradi. Masalan, maqollar she'riy elementlar, qofiya yoki metafora orqali ifodaviy bo'lib, o'quvchiga chuqur ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, ular didaktik maqsadga xizmat qilib, axloqiy darslar yoki amaliy maslahatlar beradi.

Stilistik jihatdan, paremiologik birliklar gradunomiya kabi xususiyatlarga ega bo'lib, ma'nolarni darajali ifodalashda yordam beradi. Masalan, "Bir kishi hamma uchun, hamma bir kishi uchun" kabi maqollar shaxsiy farqlilikni ta'kidlaydi. Bu birliklar, shuningdek, o'zbek adabiyotida milliy o'ziga xoslikni ta'minlaydi, lekin ularning barcha jihatlari hali ham tadqiqotga muhtoj. Kutilmagan jihat sifatida, ba'zi paremiologik birliklar ingliz tilidagi ekvivalentlarga ega emas, bu esa o'zbek madaniyati va tilining noyobligini ko'rsatadi.

Paremiologik birliklar, ya'ni paremiya, odatda maqollar, hikmatli so'zlar va boshqa qat'iy ifodalar bo'lib, xalq og'zaki an'alarining bir qismidir. Ular adabiy matnlarda hikmat, haqiqat, axloqiy qadriyatlarni ifodalash va an'analarni saqlash uchun ishlatiladi. Paremiologiya, bu birliklarni o'rganish sohasi, filologiya, folkloristika va lingvistikaning kichik bo'limidir.

O'zbek adabiyotida paremiologik birliklarning funksional va stilistik xususiyatlari quyidagilardan iborat:

1. Ma'niviy va hissiy chuqurlikni kuchaytirish:

- Paremiologik birliklar matnning ma'niviy va hissiy jihatini boyitishda muhim rol o'ynaydi. Ular she'riy va ifodaviy xususiyatlarga ega bo'lib, o'quvchiga chuqur ta'sir ko'rsatadi.

- Masalan, "Ko'ringaning kabi bo'l, bo'lganing kabi ko'rin" maqoli metafora orqali ichki xarakterni tashqi ko'rinish bilan bog'laydi, bu esa matnni poetik qiladi.

2. Madaniy qadriyatlarni aks ettirish:

- Bu birliklar o'zbek xalqining madaniy an'analari, hayot tarzi va tarixiy tajribasini aks ettiradi. Ular milliy o'ziga xoslikni ta'minlaydi va adabiy matnlarda madaniy identifikatsiyani qo'llab-quvvatlaydi.

- Masalan, "Onasini ko'rib qizini ol" maqoli oila va qarindoshlik qadriyatlari ustuvorligini ko'rsatadi.

3. Stilistik qurilmalarga ega bo'lish:

- Paremiologik birliklar gradunomiya kabi stilistik xususiyatlarga ega bo'lib, ma'nolarni darajali ifodalashda yordam beradi. Bu ularni ifodaviy va esda qolarli qiladi.

- Masalan, "Bir kishi hamma uchun, hamma bir kishi uchun" maqoli shaxsiy farqlilikni ta'kidlaydi va darajali ta'rif orqali ifodaviy bo'ladi.

4. Didaktik funksiya:

- Ko'plab paremiologik birliklar axloqiy darslar yoki amaliy maslahatlar berishda ishlatiladi. Ular qisqa, lekin chuqur ma'noli bo'lib, o'quvchiga o'quv yoki hayotiy maslahatlar taqdim etadi.

5. Qat'iy shakl va esda qolarlilik:

- Ularning qat'iy shakli va ko'pincha qofiyali yoki ritmik tuzilishi ularni esda qolarli qiladi, bu esa og'zaki an'analarda muhimdir.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, paremiologik birliklar o'zbek adabiyotida nafaqat stilistik, balki pragmatik jihatdan ham muhimdir. Ular matnning ifodaviy quvvatini oshiradi va o'quvchiga madaniy kontekstni taqdim etadi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Sh.Rahmatullayev, "O'zbek tilining frazeologik lug'ati" – Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2012.
2. D.Ashurova, "Badiiy matn lingvistikasi" – Toshkent: Fan, 2006.
3. Sh.Safarov, "Pragmalingvistika" – Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2008.
4. A.Mamatov, "O'zbek tilida frazeologik birliklarning lingvomadaniy xususiyatlari" – Toshkent: Akademnashr, 2010.
5. Sh.Imyaminova, "Frazeologizmlarning badiiy matndagi lingvomadaniy ahamiyati" – Toshkent: Yangi Asr Avlodi, 2015.
6. D.Quronov, "Adabiyotshunoslikka kirish" – Toshkent: Akademnashr, 2009.
7. Z.Tursunova, "O'zbek adabiy asarlarida badiiy tilning o'rni va ahamiyati" – Toshkent: Muharrir Nashriyoti, 2021.
8. M.No'monova, "Hamid Olimjon lirikasida epitetning semantik-stilistik xususiyatlari" – Toshkent: Fan va Texnologiya, 2022.
9. W.Mieder, "The Routledge Book of World Proverbs" – Routledge, 2020
10. D.Dobrovol'skij, E.Piirainen, "Figurative Language: Cross-Cultural and Cross-Linguistic Perspectives (2nd Edition)" – Brill, 2021
11. O.Lauhakangas, "The Matti Kuusi International Type System of Proverbs – Finnish Literature Society", 2022